

SOSYAL HİZMET

KAMUOYUNA DUYURU

tüm Ülkemizde ve özellikle
eğitim kurumlarımızda
ATATÜRK devrimlerine, lâiklik
ve demokrasiye aykırı uygulama-
malara karşı olduğumuzu ka-
muoyuna saygılarımızla duyuru-
yoruz.

H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu
Öğretim Üyeleri ve Yardımcıları

YIL: 1 SAYI: 2 EKİM / KASIM / ARALIK 1990 / 91

SOSYAL HİZMET UZMANLARI DERNEĞİ YAYINI

Okurlarımıza - Neden Sosyal Hizmet Mesleği..... 1

Sosyal Hizmet Araştırması ve
SHÇEK'in Son "Araştırma" Etkinlikleri
Yrd. Doç. Dr. Erden ÜNLÜ
Kasım KARATAŞ.....4

Sosyal Hizmetler ve
Çocuk Esirgeme Kurumu'nun
Evlat Edirme Hizmetine İlişkin
Son Düzenleme
Prof. Dr. Nesrin KOŞAR
Doç. Dr. Gönül ERKAN..... 16

Evlilik Çatışmaları ve Boşanma
Dr. Çiğdem ARIKAN..... 25

SOSYAL HİZMET

SOSYAL HİZMET UZMANLARI DERNEĞİ YAYINI

ÜCRETSİZ DAĞITILIR

ÜÇ AYDA BİR YAYINLANIR YIL : 1 SAYI : 2 EKİM/KASIM/ARALIK 1990

Sahibi : Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Adına
Prof. Dr. Sema KUT

Sorumlu Yazı İşleri Müd. : Dr. Şener KOÇYILDIRIM

Yazışma Adresi : Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği
Fevzi Çakmak 2. Sokak 31/19
Yenişehir/ANKARA

Hesap Numarası : Vakıflar Bankası
Keçiören Şubesi 40-40010-3

Baskıya Hazırlık
VOLKAN MATBAACILIK — 231 95 96

Baskı
ŞAHİN MATBAASI — 133 11 50

SEVGİLİ OKURLARIMIZ

1990 yılında yayın hayatına başlayan Dergimizin 2. sini adresinize gönderiyoruz. Gerek bu sayımızı, gerekse 1. sayımızı adreslerini saptayabildiğimiz meslekdaşlarımıza ve sosyal hizmetler alanındaki ilgililere ulaştırmaya çalışıyoruz. Dergimizin bu sayısını da ücretsiz olarak dağıtıyoruz. Ancak, dileyen okurlarımızın Derneğimizin "Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. Keçiören Şubesi, 40-40010-3 nolu hesabına" bağışta bulunarak, reklam bularak katkıda bulunmalarını bekliyoruz. Dergimizin yayın hayatına devamı katkılarınızla olanaklıdır.

1990 yılı pek çok sosyal hizmet uzmanı ve aileleri için zor ve çileli ama o ölçüde de onurlu bir yıl olmuştur. Hukuk kuralları alt üst edilerek sürdürülen tayin, baskı ve sindirme çabalarına karşın sosyal hizmet uzmanları Ülkelerine, mesleklerine ve hizmet ettikleri muhtaç, yoksul insanlarımıza olan bağlılıkları ve sevgileri gereği görevlerini güç koşullar altında da sürdürmeye çalışmışlardır.

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkez Yönetim Kurulu ve Sosyal Hizmet Dergisi olarak 1991 yılının tüm Okurlarımız, Sosyal Hizmet Uzmanları, Ülkemiz ve insanlık için barış, sevgi dolu, başarılı bir yıl olmasını diliyor, yeni yılınızı kutluyoruz.

**DERNEĞİMİZ ÜYELERİNE ve
ÜYE OLMAK İSTEYEN
MESLEKDAŞLARIMIZA DUYURU**

Değerli Meslekdaşımız,

Derneğimizin üye sayısı hızla artmaktadır. Olağan Genel Kurulumuzu 1991 yılı Mart ayı içinde yapacağız.

Bu nedenle bazı üyelerimizin üye formlarındaki eksiklikleri gidermek ve formları tek tip hale getirmek için tüm üyelerimizden Dergimizde yayınlanan form örneğini doldurarak göndermelerini istiyoruz. Daha önce fotoğraf vermemiş üyelerimiz 3 adet fotoğraflarını da forma eklemelidirler.

Yeni üye olacak meslekdaşlarımızın giriş aidatı olarak 20.000 TL, yıllık aidat olarak da en az 12.000 TL yatırmaları gereklidir. Derneğimiz adına hiç kimseye gezerek aidat toplama yetkisi verilmemiştir. Bunun da özellikle dikkate alınmasını istiyoruz. Aidatlarını Bankaya yatıran meslekdaşlarımız kısa sürede üye yapılmaktadır.

Katkı ve katılımınızı ve kendilerine dergi ulaşmayan meslekdaşlarımızla, dergi gönderilmesinde yarar gördüğünüz kişi ve kuruluşların yazı, fotoğraf, haber, öneri ve eleştirilerinizi beklediğimizi de duyuruyoruz.

OKURLARIMIZA

NEDEN SOSYAL HİZMET MESLEĞİ

İş bölümü ve buna bağlı olarak ihtisaslaşmanın yoğun bir biçimde arttığı günümüz toplumlarında bir takım yeni meslekler toplumda yer almaktadır. Birbirine yakın hatta aynı alanda görev alan bu meslekler arasında yeni olmalarından kaynaklanan diyalog kopukluğu, rol çatışması, sağlıklı rekabet sıklıkla rastlanan durumlar olmaktadır. Eğitim süreci içinde ayrıcalıkları koruyan mesleklerin, uygulamada şiddetli olan çatışma nedenleri arasında, hizmet kurumlarının yeni mesleklere talep yaratmaktaki yetersizliği, diğer bir deyişle hizmetlerin mesleki yaklaşım ihtiyacına uygun bir biçimde yeniden düzenlenmesinin geri kalması; mesleklerin iş tanımlarının net olarak yapılamamış olması; ekip çalışması, eşgüdüm, işbirliği gibi farklı mesleklerin birada çalışmasına imkan veren kavramlara ilişkin düzenlemelerin anlaşılmaması ya da yanlış anlaşılması; mesleki faaliyetleri güçlendirecek mesleki örgütlerin gelişmemesi; yasalardaki boşluklar ise bütün bunların sonucu olarak istihdam politikalarında yapılan hatalar sayılabilir.

Ülkemizde 60'lı yılların başlarından itibaren, sosyal hizmet, klinik psikolojisi, beslenme, tıp teknolojisi, fizik tedavi ve rehabilitasyon, uğraş tedavisi, çocuk

gelişimi, psikolojik danışmanlık, uygulamalı sosyoloji hastane yönetimi gibi ihtisas alanlarında yüksek öğrenim düzeyinde başlatılan eğitim programlarından mezun olan yeni meslek elemanları yetişmiş, bunlardan bazıları için ilgili hizmet kuruluşlarında kadro imkanı sağlanmış, bazıları için ise böyle bir imkan yaratılamamıştır.

Genelde insana doğrudan yardım eden meslekler kategorisinde sayılabilecek bu mesleklerin ortaklıkları ve farklılıkları üzerinde durulmaksızın zaman zaman birbirlerinin kadrolarında istihdam edilmişlerdir. Yeteri kadar kargaşaya neden olan bu duruma ek olarak kuruluşların hiyerarşik yapıları, bu yeni meslekler arasında gerekli diyalogun kurulmasında herhangi bir rol almamış, mesleki yönlendirme ve mesleki uygulamada herhangi bir örnekten yoksun olan genç ve deneyimsiz elemanlar çalışmalarını adeta el yordamıyla gerçekleştirmeye çaba sarfetmişlerdir.

Bu genel durumda toplumumuzda ilk defa 1965 yılında görev alan sosyal hizmet uzmanları diğerlerine göre belki de en şanslı durumda görülmüşlerdir. Çünkü yasal dayanağı, çalışacak yeni düzenlenmiş bir merkez ve taşra teşkilatı ve eğitimci alanla olan

organik bağı nedeniyle bir dereceye kadar mesleki yönlendirme imkanına sahip olmuştur. Bütün bu olumlu yönler mesleğin kısa sürede toplumda yerini alacağı konusunda ümit verici olmuştur. Niketim bu dönemde meslek teşkilatı olan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesindeki Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü ve illerde Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlükleri bünyesinde oluşan Sosyal hizmet merkezleri-büroları etkinliklerini aktarmaya ve yaygınlaşmaya başlamışlardır. Sosyal hizmet uzmanları sosyal hizmet kuruluşları dışında Devlet ve Üniversite hastanelerinde, Adalet Bakanlığı çocuk işahlevleri ve yarıaşik cezaevlerinde, bir takım Bankalarda, Çalışma ve Sosyal Güvenlik İşçileri ve İmar İskan Bakanlıklarında özel sektörde vb. kuruluşlarda istihdam edilmeye başlamıştır. Bu dönemde hazırlanan ve uygulanan Beş Yıllık Kalkınma planlarında sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması ve bu hizmetlerde görev alacak meslek elemanlarının yetiştirilmeleri ko-nularına ağırlık verilmiştir.

Ancak bu gelişmeler yanında yeni işe başlayan sosyal hizmet uzmanlarına mesleki yönetim verilmemesi, iş tanımlarının uygulanmasındaki boşluklar, psikolog, sosyolog, çocuk gelişimcisi gibi sosyal hizmet alanında görev alacak diğer meslek elemanlarına kadro bulunmaması nedeniyle sosyal hizmet uzmanı kadrolarında yer verilmesi ve ekip çalışması yapılamaması, meslekler arasında rol kargaşasına ve olumsuz rekabete yol açmıştır.

Gelişmeler çerçevesinde sürekli gündemde tutulan konu, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğünün idari ve mali özerkliği olan katma bütçeli bir kuruma dönüştürülerek hizmetleri bir kurumun çatısında toplamak olmuştur. Özellikle Koruma Birlikleri, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere üç ayrı yönetimin sorumluluğu altında yürütülen Korunmaya Muhtaç Çocukların bakım ve yetiştirilme görevinin tek elden yürütülmesinin sağlanması. Böylelikle çocuğun en önemli gelişme dönemlerinde verilen hizmetlerin sağlık ya da eğitim gibi birbirinden farklı olduğu kadar yanlış odaklı yaklaşımlarla verilmesinin, önlenebileceği üzerinde yoğunlukla durulmuştur. Konu Bakanlıklar arasında ciddi boyutlara ulaşan tartışmalara neden olmuştur. Bu dört plan dönemini kapsayan oldukça uzun sayılabilecek çalışmalar sonunda nihayet beşinci 5 yıllık Kalkınma planı döneminin ilk yılında söz konusu kurum "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme" adıyla 1983'de kanunlaşmış Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı katma bütçeli, idari özerkliği olan bir kurum olarak yerini almış korunmaya muhtaç çocuklar ve Sosyal Hizmetler Enstitüsü kanunları yürürlükten kaldırılarak bu görevler yeni kurulan kuruma devredilmiştir. Bu uzun yıllardır beklenen çok önemli gelişme sosyal hizmetlere ve bu hizmetlerde birinci derecede sorumluluk taşıyan sosyal hizmet uzmanlarına mesleki olduğu kadar yasal bir kimlik kazandırmıştır.

Ancak bundan sonraki gelişmelere baktığımızda ilginçtir ki hizmetlerde sosyal hizmet uzmanı sayısı giderek azalmaya başlamıştır. Özellikle taşra teşkilatının il yönetiminde bağımsız bir müdürlük olarak oluşturulduğu bu dönemde sosyal hizmet uzmanlarına çok ihtiyaç varken il müdürlüklerine yapılan atamalar da başka meslekler arasında tercih edilmeye başlanmış böylece yasal olarak mesleki bir kimlik kazanmış olan meslek, hizmetlerden uzak tutulmaya ve hizmetler "mesleki disiplin" sınırları dışında ele alınmaya başlanmıştır.

Son zamanlarda kurumla ilgili yapılan değişikliklerle kurum Başbakanlığa bağlanmış, kuruma aile hizmetleri boyutu kazandırılmış, yaşlı hizmetlerinde kurum dışı bakım hizmetleri düzenlenmiştir. Bütün bunlar olumlu yönde gelişmelere işaret ederken, hizmetlerin verilmesinde birinci derecede sorumluluğu olan sosyal hizmet mesleği nerdeyse yok olmak üzeredir. Bunu anlamak mümkün değildir. Hizmetlerde görev alan kişilerin başarı ve başarısızlıklarının değerlendirilmesi ve bu değerlendirmeler sonucunda kişiler hakkında karar verilmesi idari usuller açısından doğaldır. Ancak bir mesleğin hedef alınarak kendi alanından uzak tutulması nasıl açıklanabilir? Örneğin tıp hizmetlerinde tıp doktorları, eğitim hizmetlerinde öğretmenler, inşaat hizmetlerinde mühendisler, mimarlar uzak tutulup yerlerine başka alanlarda eğitilmiş meslek elemanları istihdam edilebilir

mi? Sosyal hizmet uzmanına doktorluk, öğretmene mimarlık, yaptırılabilir mi? Herhalde bu sorunun cevabı hayır olacaktır. O zaman neden bu arkeolog, bir biyolog, bir öğretmen sosyal hizmet uzmanının görev sorumluluğunu alıyor? Bu sorunun açıklanması gerekir.

Neden sosyal hizmet uzmanı diyoruz! Çünkü sosyal hizmetler tıpkı sağlık, eğitim, ulaşım vb. gibi özel bir hizmet alanıdır. Yüksek öğrenimde bağımsız bir anabilim dalıdır. Çünkü sosyal hizmet bütün dünyada kabul edilen, bir çok uluslararası kuruluşlarda, anlaşma ve sözleşmelerde yer alan bir meslektir. O zaman neden hızlı bir gelişme süreci içinde olan ülkemizde gelişmemişlik ve gelişmemişlik sorunlarının çözümde çok önemli bir konumu olan sosyal hizmet mesleği rededilmektedir? Bu bir yanlış anlamamı? bilememek mi? peşin hükümlülük mü nedir?

Bu çok önemli soruyu hep birlikte cevaplandırmamız gerekir. Bu da ancak mesleki katkı uygulama ve eğitim arasında sağlıklı bir diyalog kurularak gerçekleşebilir. Aksi halde yetişmiş insanı gücü harcanır, bir meslek kendi alanına düşman olur ve bu yolla elde edilecek sonuçların çözümü çok ciddi boyutları beraberinde getireceği gibi, üstesinden gelinemeyecek bir maliyeti de gerektirir.

Soru basittir. Soruya rasyonel, gerekçeli, açıklayıcı bir cevap beklemek, meslek elemanlarının en doğal hakkı olduğuna inanıyor ve bu "neden"in bir an önce çözümlenmesini istiyoruz.

SOSYAL HİZMET ARAŞTIRMASI ve SHÇEK'İN SON "ARAŞTIRMA" ETKİNLİKLERİ

Yrd. Doç. Dr. Erden ÜNLÜ*
Kasım KARATAŞ**

GİRİŞ

Çağdaş toplumlarda bilimin ve bilimsel çalışmaların temel işlevleri, bilimin ilgi alanına giren olguların anlaşılması, açıklanması ve kontrolü olarak kabul edilmektedir. Başka bir deyişle, doğanın akli ve zekası ile en gelişmiş yarattığı olan insanoğlu evrendeki olguları ayrıntılı biçimde saptayıp betimleyebilir, niçin meydana geldiklerini ortaya koyabilir ve kendi yararına bu olguların oluşumunu yönlendirebilir, istenen yönde değiştirebilir. İnsanın bunları başarabilmesi olgular hakkında geçerli ve güvenilir (bilimsel) bilgiler elde edebilmesine bağlıdır. İşte bilimin temel işlevlerini gerçekleştirecek bilimsel bilgilerin üretilmesi için yürütülen faaliyetler, kısaca, araştırma ya da bilimsel yöntem kullanımı olarak isimlendirilmektedir.

Araştırma, özü itibarıyla, olgusal nitelikli bilinmeyen durumları bilinir hale getirmek için gerçekleştirilen sistemli bir süreçtir. Araştırma sürecinin önemli

bir niteliği de tündengelim ve tümevarım yaklaşımlarını birbirini tamamlayan bir bütün olarak içermesidir. Bu sürecin gereği olarak araştırmacı, önce ilgilendiği bilgi eksikliğini (araştırma sorununu) tanımlar; sonra mevcut bilgileri gözlemleri-deneyimleri ile birleştirerek denemelik genellemeler (denenceler/hipotezler) oluşturur; izleyen aşamada amaca en uygun araştırma tasarımının ne olabileceğini planlar ve bu doğrultuda denencelerinin doğruluğunu olgular dünyasında sınar, elde ettiği verilere göre denencelerin "aksi kanıtlanıncaya kadar" doğruluğuna ya da henüz doğru olmadığına karar vererek elde ettiği sonuç ve yorumlarının yayın yoluyla literatüre girmesini sağlar. Böylece bilime çoğu zaman "bir kum tanesi" büyüklüğünde ama yeni bir geçerli ve güvenilir bilgi eklenir ve bir başka araştırmacı artık bu yeni noktadan işe başlayabilir.

SOSYAL HİZMET ve ARAŞTIRMA

Çağımızın bilgi çağı olarak isimlendirilmesinin gerisinde, ulaşılan bilgi düzeyi, bilgi iletişiminin kolaylaşması

(*) Sosyal Hizmet Uzmanı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Öğretim Üyesi.

(**) Sosyal Hizmet Uzmanı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Araştırma Görevlisi.

ve evrenselleşmesi, bu sayede bilimin nihai amacı olan doğayı insanoğlunun yararına değiştirebileceğinin pek çok alanda gözlenebilmesi ve araştırma çalışmalarına daha çok önem verilmesi yatmaktadır. Bilgi çağında, sosyal hizmetin çok önemli bir özelliği, bu mesleği başka mesleklerden ayırmakta, öne çıkarmaktadır: Her bilim dalı ve dolayısıyla uygulamalı bilim dallarından doğanın her meslekte bilimsel bilgi üretmek için araştırma yapılması zorunludur, ancak sosyal hizmet, araştırmayı bir "mesleki yöntem" olarak ele almaktadır. Sosyal hizmet araştırması, sosyal refah araştırması gibi isimlerle anılan bu yöntem, sosyal hizmet yönetimi ile birlikte sosyal kişisel çalışma, sosyal grup çalışması, toplumla çalışma adlı üç temel yöntemin uygulanmasını kolaylaştıran, etkinliklerini arttıran bir yardımcı yöntem olarak mesleki literatürde yerini almıştır. Bir başka ifadeyle, araştırma yapılması her bilim dalı için vazgeçilmezdir, ama araştırmayı mesleğin uygulanması için şartgören, konusuyla ilgili araştırma yapmayı bir mesleki yöntem sayacak kadar mesleğin içinde gören az sayıdaki mesleklerden biri de sosyal hizmettir. Kuşkusuz bu noktada sosyal hizmet mesleğinin evrimi ve kullandığı bilgideki dengeler de gündeme gelmektedir. Sosyal hizmetin meslekleşme sürecinde dinsel, flantropik, utelitarien, hümanist yaklaşımların kullanıldığı çeşitle evreler söz konusudur. Günümüzde sosyal hizmet sosyal adalet yaklaşımını benimsemiş durumdadır. Bu gelişmenin ışığında sosyal hizmet uzmanları, kimi zaman bireysel düzeyde, kimi zaman çevre düzeyinde ve genellikle birey ve çevre arasın-

daki etkileşime ilişkin değişme stratejilerine yönelmişlerdir. Değişme, sosyal hizmetin mesleki müdahalesinin esasını oluşturduğu gibi aynı zamanda sosyal hizmetin kendisi de bir değişme ajanı (change agent) dır (Compton ve Galaway 1975 : 5-7). Sosyal hizmet, kişinin karar verme özgürlüğünü kullanabilmesi için bilinçlenmesi ve yaşadığı çevrenin değişen koşulları ile kurallarına uyum sağlayarak toplumda verimli olması yönünde değişimin gerçekleştirilmesine müdahale edebilecek bilgi, yöntem ve becerilere sahip ve böyle bir müdahale yetkisi olan bir meslektir (Kut 1988 : 16). Bu açıklamalardan anlaşıldığı gibi, sosyal hizmetin bilgi toplumunda öne çıkmasının önemli bir nedeni de, mesleğin "değişme ajanı" olması, değişim için müdahale yeterliliği ve müdahale yetkisinin bulunmasıdır. Bu ise, bilimin nihai amacı olan olguların denetlenmesi ile doğrudan ilgilidir. Başka bir deyişle, birey, grup ve toplum düzeylerinde değişme ve gelişmenin kadere bırakılmayıp, sosyal adalet temelinde ve bilimsel bilgilerle yönlendirilebileceği varsayımı sosyal hizmetin can damarını oluşturmaktadır. Herhalde bu nedenle, bilimsel bilgi üretme yolu olan araştırma, sosyal hizmette bir mesleki yöntem kabul edilecek kadar mesleğin parçası sayılmıştır.

Mesleki uygulamayla ilgili sorunlardan doğmuş olan sosyal hizmet araştırması, sosyal hizmetin bilgi temelini oluşturmasına ve bu bilginin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bu genel çerçevede içinde araştırma, mesleki müdahale açısından iki temel işleve sahiptir:

Bunlardan ilki sosyal hizmetin kurumsal bilgi birikiminin oluşturulması ve

geliştirilmesidir. Burada araştırma, sosyal hizmetin konusuna giren olgularla ilgili olarak kavramlaştırma, tanımlama, kavramlar arası ilişkisel bağlar oluşturma, bunları model ve kuramlar halinde bütünleştirme, denenmesi gereken hipotezlerin tartışmaya açılması, uygulamada kullanılacak sayıtların belirlenmesi gibi kuramsal işlevlere hizmet etmektedir. Bu, daha çok, sosyal hizmetin ilgi alanını kapsayan olguların ayrıntılı biçimde anlaşılması ve niçin meydana geldiklerini açıklama yönünde bilgi üretme çabalarını içermektedir. Bugün mesleğimiz de kabul ettiği gibi insan "biyopsikososyal" bir varlıktır. İnsanı sosyal çevresi içinde fiziksel, psikolojik yönleriyle bir bütün olarak aldığımızda sosyal hizmet mesleğinin bilgi temeli insan gelişimi, kişilik, sosyal çevre, değişim süreci ve mesleki müdahale yöntemleri olarak oluşmaktadır (Kut 1988 : 17-24). Sosyal hizmet, sayılan odaklardaki bilgilerin bazılarını belli ölçütlere göre psikoloji, sosyoloji, politika, ekonomi, sosyal antropoloji, sosyal psikoloji, psikiyatri gibi bilim dallarından almakta, bir kısmını ise (özellikle mesleki müdahale yöntemleri bazında olanları) kendisi üretmeye çalışmaktadır. Her iki durumda da araştırma, sosyal hizmet uzmanının hangi tür bilgiyi kullandığını ve bu bilginin geçerlik ve güvenilirliğini bilerek sorumluluğunu yerine getirmesine yardımcı olmaktadır. Çünkü bilindiği gibi, mesleğin dayandığı sayıtlar arasında sosyal hizmetin bilimsel temelini üç tür bilgiden oluştuğu da yer almaktadır: Bunlar, pratikle gelişen bilgi, olgular düzeyinde denenmesi gereken kuramsal bilgi ve sınanarak doğruluğu kanıtlanmış bilgilerdir (Skid-

more ve Thackeray 1976). İşte araştırmanın mesleki açıdan ilk işlevi sosyal hizmetin uygulama sırasında kullanıldığı bilgilerin sınırlarını belirlemek, kuramsal model ve yaklaşımlar üretmekte yoğunlaşmıştır.

Sosyal hizmet araştırmasının ikinci önemli işlevi doğrudan uygulamaya ilişkindir. Diğer uygulamalı bilim dallarında olduğu gibi araştırma burada, sosyal hizmetin ilgi alanına giren olguların mesleki müdahale ile yönlendirilmesi sürecinin bir parçasıdır. Araştırma ile, müdahale yöntemlerinin geliştirilmesi amacıyla mevcut bilgiler sınanır, uygulamada istenilen hedeflere nasıl ve ne kadar ulaşıldığı değerlendirilir ve uygulamanın başarısını etkileyen etmenler incelenir. Bu, daha çok bilimin olguları denetleme işleviyle ilgilidir. Bir başka ifadeyle araştırma, burada, sosyal hizmet uygulamasını izlemek, değerlendirmek ve geliştirmek üzere geçerli ve güvenilir bilgiler elde etmeye yönelmiştir. Bu bağlamda, hizmet programı ve politikayı planlama, etkinliğini değerlendirme, yeni müdahale modelleri geliştirip uygulamaya aktarma açısından sosyal hizmet araştırması etkin bir araç olmaktadır. Mesleki müdahalenin hedefleri, süreci ve sonuçları hakkında bilgi elde etme ve bu bilgi ile mesleki müdahaleyi geliştirme başlıkları altında bu aracın nasıl kullanıldığı, ülkemizdeki sosyal hizmet araştırması eğitiminde de kullanılan bir ders kitabında şöyle açıklanmaktadır (Reid ve Smith 1981 : 293-385):

Müdahale Hedeflerini Ölçme: Mevcut veya olası müracaatçı sistemlerini ve sorularını anlamak için çeşitli araştırma yaklaşımları kullanılabilir. Burada müracaatçılar ve sorunları

doğal ortamlarında incelenebileceği gibi laboratuvar koşullarından alan denemelerine kadar çeşitli yaklaşımlardan yararlanılabilir. Ayrıca geliştirilecek hizmetin kapsamı, müracaatçıların nitelikleri ve onlara ulaşma koşulundan da dikkate alınarak ve veri toplama çalışmaları değişik biçimlerde tasarlanabilir. Birkaç örnek vermek gerekirse — Bell, Scwab ve Warheitin (1977) yaptığı sınıflamaya göre-fonim, hizmet veriler müracaatçı oranı, uzman görüşleri, tarama araştırmalar ve sosyal göstergeler sayılabilir. Ayrıca burada amaca uygun olarak birden fazla teknik bir arada kullanılabilir.

Müdahalenin Niteliklerini İnceleme: Mesleki müdahalenin etkinliğini değerlendirmek üzere yapılan araştırmalarda müdahalenin niteliğinin belirlenebileceği varsayılır. Çünkü sosyal hizmet müdahaleleri görece olarak karmaşıktır ve bu yüzden müdahalenin yapısını sistemli bir çalışma ile ortaya koymak giderek artan bir zorunluluk olmaktadır. Ayrıca, hangi tür müdahale teknikleri ile müracaatçılarda sağlanan değişimlerin ilişkili olduğu da başka bir ilgi konusudur. Burada, sosyal hizmet uzmanlarının tuttuğu kayıtlar, müracaatçının izlenimleri, katılarak gözlemden yararlanılabilir. Elde edilen veriler içerik çözümlemesinden zaman dizileri çözümlemesine kadar uzanan çok çeşitli tekniklerle analiz edilebilir. Bazı yöntem bilimciler bu yöntemi, değerlendirme araştırması kapsamında "süreç değerlendirmesi" olarak isimlendirmektedirler (Weiss, 1972 : 16-17).

Sonuçların Değerlendirilmesi — Genel olarak "değerlendirme araştırmaları"nın odağını oluşturan bu

çalışmalar, tarama, yarı-deneme, gerçek deneme ve deneme-öncesi gibi çeşitli yaklaşımları kapsamaktadır. Burada, müdahalenin önceden belirlenmiş hedeflere ulaşma düzeyi yani amaç ulaşma düzeyi gündemdedir. Diğer araştırmalarda olduğu gibi özel ölçme araçları söz konusudur. Son yıllarda bu alanda geliştirilen ve çeşitli farklı alanlara uyarlanması olanaklı ölçekler arasında "Amaca Ulaşma Ölçeği" özel bir yer tutmaktadır (Compton ve Galaway 1975 : 382-421).

Bunlara ek olarak, son on yılda insana yönelik diğer hizmetlerde ve sosyal hizmette "müdahale araştırması" olarak isimlendirilen özel bir araştırmada geliştirilmiştir. Gelişimsel araştırma ya da "araştırma ve geliştirme" olarak tanımlanan yaklaşımlar içinde yer alan bu tür çalışmalarla uygulama ve araştırma, bir hizmet-müdahale modeli geliştirmek üzere birlikte kullanılmaktadır (Rothman 1989 : 13-18). Son yıllarda sosyal hizmet araştırmasının ünlü isimleri, uygulama ile araştırmanın birlikte yürütüleceği yolları gündeme getirmektedirler (Blythe ve Tripodi, 1989). Önerilen bu son yaklaşıma göre sosyal hizmet uzmanı bir yandan uygulamasını sürdürürken aynı zamanda uygulamayı araştırma konusu ve veri kaynağı olarak kullanmak durumundadır.

Bu bilgiler ışığında, sosyal hizmet araştırmasının mesleki faaliyetler içinde işlevsel olarak kullanılabilmesi kuşkusuz özel eğitim almış ve deneyimli elemanlara bağlıdır. Araştırma yapabilmek ya da yapılmış araştırmalardan yararlanabilmek herhangi bir meslek elemanının belli niteliklere sahip olmasının gerektirmektedir. Bu nitelikler şöyle özetlenebilir (Karasar 1986 : 48-51):

— Bilimsel tutumun ne olduğunu bilmek ve bu doğrultuda davranabilmek,

— Araştırma yöntem ve tekniklerinde yeterli olmak.

Bilimsel tutum ve davranışlar, bilimsel yöntemi uygulamaya aktarmayı kolaylaştıran, araştırmacı düşünce ve davranışlardır. Bunlar demokratik olma karşıt görüşlerin doğru olabileceğini göz önünde tutma, hoşgörülü olma, bilimsel kuşkuculuk, yansız gözlem, yeterli kanıt olmadıkça kararı erteleyebilme, ölçütlü ve bağıntılı düşünebilme, yargılarında olasılığa yer verme gibi geniş bir çerçevede incelenebilir.

Araştırma yöntem ve teknikleri, araştırılacak bilinmez ya da doğruluğundan kuşku duyduğumuz durum (araştırma sorunu) belirlenmesinden karar aşamasına kadar araştırma sürecinin tümünde araştırmacının başvurduğu yöntem ve tekniklerin tümünü kapsamaktadır. Bu bilimsel yöntem temel kavramları üzerine bina edilen problem formülasyonu, hipotezlerin oluşturulması, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin tanımlanması, ölçme, araştırma model ve yaklaşımları, örnekleme teknikleri, veri toplama teknikleri, verilerin istatistiksel olarak çözümlenmesi ve elde edilen kanıtlara göre karar verme konulardır.

Bir araştırmacının bilimsel tutum ve davranışları geliştirebilmesi ve araştırma yöntem ve tekniklerinde yeterli olabilmesi için bu konuda eğitim almış olması gereklidir. Araştırmayı bir mesleki yöntem olarak kabul eden sosyal hizmet mesleğinin eğitim sürecinde araştırma eğitimine özel bir yer verilmektedir. Bu önem bir gereği olarak, dünya-

da olduğu gibi ülkemizdeki sosyal hizmet eğitiminde sosyal hizmet araştırması ve istatistik derslerine ek olarak araştırma uygulaması da yapılmaktadır.

Lisans düzeyinde aldığı araştırma eğitimi ile ülkemizde, bir sosyal hizmet uzmanı pek çok araştırma işlevini yerine getirebilir. Bu işlevler arasında bireysel olarak küçük çaplı araştırma projelerini gerçekleştirmek, orta ve büyük çaplı araştırma projelerinin hazırlanıp yürütülmesine katkıda bulunmak, insanın psiko-sosyal yönü ile ilgili yeni bilgileri izleyerek bunların uygulamaya aktarılması için gerekli değerlendirmeyi yapmak ve uygun olanlarını seçerek uygulama modelleri ile bütünleştirmeyi çalışmak sayılabilir.

Kuşkusuz araştırma eğitimi almış herhangi bir meslek elemanının uygulamada, araştırmacı rolünün etkililiği, yaşanılan toplum ve çalışılan kurumda araştırma faaliyetlerine ne denli önem verildiği ile de ilişkilidir. Burada belirtmek gerekir ki, araştırmacının etkinliği için yalnız toplumun yasal düzenlemelerle araştırma çalışmalarına zemin hazırlaması yeterli olmamakta, kurumların da bir politika olarak bilimsel ele alış ve uygulamaları benimsemiş ve kullanıyor olmaları gerekmektedir. Araştırma yukarıda da açıklandığı gibi önce bilimsel tutum ve davranışlara sahip olmak ve araştırma yöntem ve tekniklerinde bilgili ve deneyimli olmayı gerektirir. Başka bir ifadeyle karşılaşılan olgusal nitelikli sorulara çözüm getirmek için yalnız gelenekleri, kişisel deneyimleri ve otorite figürlerini (Karasar 1986 : 4-7) yeğleyen yaklaşımlar ile bilimsel yöntem bağdaşmaz. Belki de bundan dolayı, ülkemizde sosyal hiz-

met araştırması, mesleğin birincil alanları yerine ikincilik alanlarında özellikle tıp ve psikiyatri alanında giderek daha fazla işlevsellik kazanmaktadır. Her yıl gerçekleştirilen Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongre'lerinde sosyal hizmet uzmanlarının yer aldığı veya bizzat yürüttüğü araştırmaların sunulduğuna tanık oluyoruz. Buna karşılık mesleğimizin birincil alanını oluşturan sosyal hizmetlerin planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesinden sorumlu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu bünyesinde, araştırma için yeterli yasal olanaklar bulunmasına karşın sistemli ve bilinçli araştırma çalışmalarını görememekteyiz.

SHÇEK'İN ARAŞTIRMA ETKİNLİKLERİ

1983'te yürürlüğe giren ve sosyal hizmetleri çağdaş ve bütüncü bir yaklaşımla yeniden düzenlediği için reform niteliği taşıyan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yasası'nda araştırma faaliyetlerinin Sosyal Hizmetler Eğitim ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü bünyesinde kapsamlı bir biçimde yürütülmesi yer almıştır. Önceki örgütlenme yapısı içinde Sosyal Hizmetler Enstitüsü'nde başlatılan çalışmaların daha etkin olarak sürdürülmesi amacıyla yapılan bu düzenleme ile sosyal hizmet alanlarına giren konularda araştırma yapmak SHÇEK'in görevleri arasındadır. Konuyla ilgili ilginç bir gelişme, son aylarda SHÇEK tarafından yürütülen ve deneyimli sosyal hizmet uzmanlarının veri toplayıcı olarak katılmaya zorlandığı bir "araştırma" olmuştur. Bir veri toplama faaliyetinin sayılabilmesi için, belli amaç ve ölçütlere göre ve sistemli

olarak geçerli, güvenilir bilgilerin üretimi söz konusudur. Aşağıda, herhangi bir araştırma ders kitabında kolaylıkla görülebilecek bu ölçütler açısından söz konusu "veri toplama faaliyeti" incelenmektedir.

Araştırmanın Sorunu ve Amaçları

SHÇEK'in son aylarda yürütmekte olduğu "aile araştırması" ve kurumlar da kalmakta olan müracaatçılardan bilgi toplanması, 2828 sayılı yasanın Kurum'a yüklediği görevlerden biri olarak görülebilir. Ancak bir araştırmanın problem ve amacının açık-seçik ortaya konulması araştırma sürecindeki toplama araçları, araştırmanın amaçları doğrultusunda hazırlanması gerektiği için, amaçları hakkında da fikir verebilir. Söz konusu araştırmaların veri toplama araçları (Aileler İçin Anket, Huzurevinde Kalan Yaşlılara Uygulanacak Anket, Kreş ve Gündüz Bakımevinde Çocuğu Olan Aileler İçin Anket, Yetiştirme Yurtlarında uygulanmak üzere hazırlanan "Anket") incelendiğinde, amaçlar anlaşılabilir. Bir kısım sorunlar, hizmetlerin değerlendirilmesi amacıyla hazırlanmış görülmektedir. Bunlarla birlikte aynı veri toplama aracı içinde kimi sorular, müracaatçılar hakkında bilgi toplamaya yöneliktir. Benzer biçimde, bazı sorular ise ihtiyaçların saptanmasıyla ilgili gözükmetedir. Bir tek araştırma içinde, tüm bu amaçlara dönük bilgilerin birarada toplanabilmesi, bilinçli ve ayrıntılı bir ön çalışmayı gerektirir. Eldeki veri toplama araçları ise tüm bu amaçlara ulaşmaya elverişli değildir. Sonuç olarak, bu araştırmalarda amaçların açık-seçik belirlenmediği ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın Yöntemsel Planlaması ve Yürütülüşü

Evren ve Örneklem — Bir araştırmada veriler, evrenden iki yolla toplanır: Tamsayım ve örnekleme. Araştırmalarda evren, geniş bir coğrafi alana yayılmış sayısız birimlerden oluşuyorsa, tamsayım başvurmak hem büyük maliyet engelleri yaratır, hem de araştırmadan beklenen pratik amaçlarla bağdaşmaz. Kısacası tam sayımın ekonomik ve pratik bir yol olduğu söylenemez. Tam sayım yerine örnekleme yapmak, her tür araştırmada sıklıkla başvurulmuş bir yoldur. Örneklem tekniği araştırmalarda zaman, para, eleman ve malzeme tasarrufu sağladığı gibi, geniş ve gereksiz bir bilgi yükünden de kurtarır. Örneklem yerine tamsayımın tercih edilmesine bağlı olarak verilerin toplanması ve değerlendirilmesi çok uzun süreyi alacak ve sonuçların geçerleşmesi tehlikesi ortaya çıkacaktır (Sencer 1989 : 355-357).

Yukardaki açıklamaların ışığında bakıldığında; SHÇEK'in yürüttüğü, ailelere ve kurum bakımı altındaki müracaatçılara yönelik araştırmada, örnekleme yerine tam sayım yönteminin tercih edilmesi haklı bir nedene dayandırılmamaktadır. Bu uygulamada amacın, gerçekten araştırma yapmak olmadığı ya da bu işi yürütenlerin bilimsel araştırma ile ilgili en temel bilgilerden dahi habersiz olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Nüfus sayımlarının bile bundan böyle tamsayım yöntemiyle yapılmamasının kararlaştırıldığı ülkemizde, SHÇEK'in örnekleme tekniklerinden yararlanmaması ilginç bir durumdur. Burada, herhalde, Devlet İstatistik Enstitüsü ile bir işbirliği

yapılmalıydı.

Araştırma Modeli — Yürütülen çalışmada amacın belirsizliği nedeniyle araştırmanın türü ve modeli konusunda da karışıklık ortaya çıkmaktadır. Söz konusu araştırmada amaç, ihtiyaçların saptanması mı, hizmetlerin etkililiğinin değerlendirilmesi mi, yoksa sosyal hizmetlerin yürütülmesinde yararlanılacak bilimsel bilgi üretmek mi olduğu belli değildir. Buna bağlı olarak, bağımsız, bağımlı ve kontrol değişkenlerinin ayırımı, aralarındaki ilişkiler, kontrol ve karşılaştırma unsurları iyice belirsizleşmektedir.

Veriler ve Toplanması — Bir araştırmada gerekli verilerin toplanması için uygun teknik ve araçların seçilmesi son derece önemlidir. Uygun teknik ve araçların seçimi ise araştırma tasarımı ile yakından ilişkilidir. Araştırmanın amacı, türü ve modeli belirsiz ya da karışık olduğunda, uygun teknik ve araçların seçilmesi de olanaksız hale gelir. Nitekim SHÇEK'in yürüttüğü araştırmada seçilen veri toplama tekniği görüşme ve belgesel tarama olduğu halde, kullanılan veri toplama araçlarının üzerinde "anket" yazmaktadır. Herhalde amacın belirsizliği veri toplama aracının isimlendirilişine de yansımış olmalıdır.

Kullanılan veri toplama araçları içerik ve biçim olarak geçerli ve güvenilir veri toplanmasına uygun değildir. Örneğin kullanılan soru kâğıtlarında, soruların formülasyonu bazen görüşme düzeninde bazen de anket düzeninde hazırlanmıştır. Bunun yanı sıra pekçok soru, dil yanlışı ile doludur.

Görüşme yapılan her aileyi "oturdunuz yerleşim biriminde Huzurevi varmıdır" (29 soru) diye soru yönelt-

mek hem gereksiz hem de güvenilir sonuçlar vermeyecektir. Çünkü, Türkiye'de ne kadar huzurevi var ise ya SHÇEK'e bağlı ya da bu kurumun denetimindedir. Ayrıca, yerel yönetimlere, azınlıklara ya da Emekli Sandığı gibi kurumlara bağlı yaşlılara yönelik hizmet veren kuruluşların sayısı ve bulundukları yerleşim yerleri de bilinmektedir. Bu nedenle, onbinlerce aileye bu soruyu sormak son derece gereksizdir. Diyelim ki bir yerleşim biriminde bir tane huzurevi olsun. Bu sorunun yöneltildiği onbin kişi olumlu yanıt vermişse, sonuçta onbin tane huzurevi olduğu gerçeği mi ortaya çıkacaktır? Aynı mantıkla düşünüldüğünde, ailelere yönelik veri toplama aracında yer alan "oturdunuz yerleşim biriminde kreş veya anaokulu varmıdır?" (soru 14), "Bulunduğunuz çevrede bakıma muhtaç kimsesiz çocuk varmı?" (Soru 33), "Bulunduğunuz çevrede bedensel veya zihinsel özürü kimseler varmı?" (soru 36) ... gibi sorular da duplikasyonlara yol açacağından, toplanacak veriler geçersiz olacaktır.

Bir araştırmada, geçerli ve güvenilir veriler toplanmanın en önemli koşullarında birisi de soruların yönlendirici olmamasıdır. Oysa yetiştirme yurtlarında uygulanmak üzere hazırlanan veri toplama aracında, 47. sorudan başlayarak 52 soruya kadar yöneltilen sorular, yönlendirici bir tarzda hazırlanmıştır. Örneğin; 49. soruda, yetiştirme yurtlarında kalan çocuklara son bir yıllık dönem dikkate alınarak personelin tutumunda bir değişiklik olup olmadığı sorulmaktadır. Alınan yanıtların işaretleneceği seçeneklere bakıldığında; geçmiş dönemin kötülendiği, duru-

mun daha iyiye gittiği yönünde seçenekler bulunkeni, son bir yılda personelin tutumunda olumsuz yönde bir değişmeyi ifade edecek seçenek bulunmamaktadır. Gerçekte, personelin tutumu olumsuz yönde değiştiyse bile, bunun belirlenmesi bu soruyla mümkün olmayacaktır. Belki de araştırmayı yaptıranların amacı da budur.

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarındaki içerik ve biçime ilişkin yanlışlar, veri toplama araçlarının ön denemeden geçirilmediğini göstermektedir. Oysa veri toplama aracının ön denemeden geçirilmesi zorunludur.

Kapalı ya da yarı kapalı uçlu düzenlenmiş sorularda yanıt seçenekleri, sık beklenen yanıtlara göre düzenlenir. Buna karşın aileler için hazırlanan veri toplama aracının 19. sorusunda, ailede kimlerle birlikte kaldığı araştırılmakta, "çocuklar, kardeşler, anne-baba ve evli oğul" seçeneklerinde gösterilirken "eş" gösterilmemiştir. Bir kişinin yalnız eşiyile birlikte yaşaması durumunu sık beklenen bir yanıt olarak düşünmemek ilginçtir.

Bir sosyal hizmet araştırmasında, mesleki ahlaka aykırı sorular sormak, affedilecek bir hata değildir. Yetiştirme yurtlarında uygulanan veri toplama araçlarında çocukların "örf, adet ve dini inanışlara saygısının olup olmadığı"nın araştırılması (8. soru h maddesi), çocuklara "sizin gibi yurttan büyümüş bir arkadaşınızla evlenmek ister misiniz?" diye sormak ya da 39. 40 ve 41. sorularda olduğu gibi "yurt çocuğu" nitelemesiyle çocukları kategorize eden ve damgalayan sorular yöneltilmek, kuşkusuz mesleki ahlaka aykırı düşmektedir. Bunlar, SHÇEK yönetici-

lerinin çocuklara bakış açısını yansıtan ilginç örneklerdir.

Bireylere sorular sorarak yürütülen bir veri toplama sürecinde sorular, genel olarak açık uçlu ve kapalı uçlu olmak üzere iki biçimde hazırlanır. Ancak soruların açık ya da kapalı uçlu hazırlanması keyfi bir seçim olarak değil, araştırmanın türüne ve aranan bilgi türüne göre belirlenir. Her iki soru türünün de kendine özgü üstünlük ve sakıncaları vardır. Eğer mutlaka gerekli değilse, soruları açık uçlu olarak yöneltmek, pek çok sakıncalar yaratacaktır. Bu sakıncalardan kaçınmak için, her soruya verilecek olası yanıtların önceden saptanarak seçenekler hangi sistemleştirildiği kapalı uçlu soruları tercih etmek gerekecektir. Bu ise ciddi bir ön hazırlık gerektirir.

Sözkonusu araştırmada, açık uçlu soruların, kapalı uçlu olanak düzenlenenlerle nerdeyse eşit oranda olduğu görülmektedir. Dikkatle incelendiğinde, bu soruların pek çoğunun kapalı uçlu olarak da düzenlenebileceği anlaşılmaktadır. Böylece, yüzbinlere varan birimlerden veri toplandığı dikkate alınırsa, açık uçlu sorularla toplanan verilerin işlenip çözümlenmesi adeta olanaksızlaşmaktadır. Bu durumun maliyeti artırıcı bir yönü olduğunda unutulmamalıdır.

Bazı soruların içeriği ya da bazı kavramların kullanılışı, araştırmanın yürütülmesinden sorumlu SHÇEK yönetiminin bilimsel ve mesleki bilgi eksikliği olduğunu göstermektedir. Örneğin, ailelere yönelik veri toplama aracında 33. soruda, kişiye çevresinde "bakıma muhtaç, kimsesiz çocuk" olup olmadığı sorulmaktadır. Burada kastedilen korunmaya muhtaç çocuk olduğu

anlaşılmaktadır. Bir çocuğun korunmaya muhtaç olup olmadığı bu soruyla saptamanın olanağı yoktur. Ayrıca böyle bir karar, bu alanda yetiştirilmiş bir meslek elemanının ayrıntılı incelemesi sonucu verilebilir. Korunmaya muhtaç çocuğun ne olduğunu bilmeyen bir kişinin, bu tür bir soruya verdiği yanıtı dayanarak, bu kararın verilmesi düşünülemeyeceğine göre, acaba bu yolla toplanan veriler hangi hizmetlere temel oluşturacaktır?

Huzurevinde kalan yaşlılara "maddi ve sosyal yardım yapılırsa aileniz veya yakınlarınızın yanında kalmak ister misiniz" (soru 24) biçiminde yöneltilen soru "sosyal yardım"ın "maddi yardım"ı da içerdiğinin dahi bilinmediğini göstermektedir. Ayrıca, huzurevinde kalan yaşlıya "gündüz vaktinizi geçirebileceğiniz bir yaşlı klübü kurulsun ister misiniz" (soru 40) diye sormak, huzurevi hizmetinin yaşlı klübüyle amaçlanan hizmetleri de kapsadığının bilinmediğini kanıtlamaktadır.

Kullanılan veri toplama araçlarında huzurevinde kalan yaşlılara (37. soru), yetiştirme yurtlarındaki çocuklara (1, 2, 3, 15. sorular), çocukları kreşte olan ebeveynlere (29. soru) kendilerine hizmet veren personeli ihbar etmeleri için çeşitli sorular yöneltilmektedir. Bu soruların sorulması, kurumlarda çalışan personeli olduğu kadar, hizmetlerden yararlanan çocukları, yaşlıları ve aileleri de aşağılayıcı bir yöntemdir. Her üst yönetim, çalıştığı personelin hizmetle ilişkili olumlu ve olumsuz davranışlarını öğrenme, denetleme ve düzeltme görevine sahiptir. Ancak bunun yolu müracaatçıları muhbirliğe yöneltmek değildir.

Verilerin İşlenmesi ve Çözümlemesi — Özellikle büyük ölçekli araştırmalarda verilerin işlenmesi ve çözümlenmesi aşamasında bilgisayardan yararlanmak büyük kolaylıklar sağlamaktadır. SHÇEK'in yürüttüğü araştırmada verilerin onbinlerce birimden toplandığı düşünülürse, bilgisayardan yararlanmadan bu verilerin işlenip çözümlenmesi olanaksızdır. Kullanılan veri toplama araçlarında, bilgisayar kullanımına ilişkin gerekli ön hazırlıklara rastlanmaktadır. Ayrıca, hiç de gerekli olmadığı halde açık uçlu sorulara çok fazla yer verilmiş olması, bunların sonradan bilgisayara uyumlu hale getirilmesini oldukça güçleştirmektedir.

Bütün bunlar zaman, para, eleman ve malzeme yönünden araştırmanın maliyetini arttıran unsurlardır. Ayrıca verilerin toplanması aşamasında olduğu gibi, işlenmesi ve çözümlenmesi aşamasında da çok uzun zamana gereksinim olması, verilerin geçerliliğini zedeleyecektir.

Araştırmanın Süre ve Maliyeti — Her araştırmada süre ve maliyet unsurunun dikkate alınması gerekir. Araştırmada sürenin uzun olması, verilerin geçerliliğini kaybetmesine yol açacaktır. Eğer seçilen araştırma modeli izleme türünde değilse, verilerin mümkün olan en kısa sürede toplanıp değerlendirilmesi gerekir. Aksi halde elde edilen veriler, geçerliliğini yitirir. Bu araştırmada seçilen tamsayım yöntemi, veri toplama araçlarındaki aksaklıklar, açık uçlu soruların çokluğu gibi nedenler, araştırmanın süresini ve maliyetini gereksiz şekilde arttırmaktadır.

Araştırmanın veri toplama aşama-

sında kullanılan insan gücü, sosyal hizmet uzmanı, öğretmen gibi kendi alanlarında yetişmiş kişilerdir. Oysa bu araştırma için belirli bir süre eğitimden geçirilecek daha az kalifiye kişiler de bu işlevi yerine getirebilir. Buna karşın sosyal hizmet kurumlarında mesleki bilgi ve becerilerini kullanmak durumunda olan bu kişilerin, uzun süre, kurumlarından uzakta bu iş için kullanılmaları, yetişmiş insan gücünün israfından başka birşey değildir. Bu süre içinde, müracaatçıların bu elemanlardan beklediği mesleki yardım süreci, kesintiye uğramıştır. Bu da araştırmanın yarattığı alternatif maliyet unsurlarından biri olarak büyük önem taşımaktadır.

Burada alternatif maliyetin bir parçası da aylarca işlerinden, evlerinden ailelerinden uzakta kalan veri toplama sürecinde görevlendirilen elemanların yaşamlarında aile sorunlarının yaratılmasıdır. Bu, yakın bir gelecekte, bireylerin psikososyal ve ekonomik sorunlarını çözebilmeleri için mesleki müdahaleyi düzenlemesi beklenen SHÇEK'in kendi elemanlarını yeni bir müracaatçı grubu haline getirmesi sonucunu doğurabilecektir.

Öte yandan, terörün yoğun biçimde gözlemlendiği kesimlerde bu veri toplama çalışmalarının sürdürülmesi hem geçerliliği yok etmekte, hem de verileri toplayanların doğrudan hayatlarına kasıt niteliği taşımaktadır. Bu ise zaten sahip olduğu kalifiye insan gücünü verimli biçimde kullanmayan SHÇEK'in yetişmiş elemanlarını ne değer taşıyacağı bilinmeyen bir veri toplama faaliyeti uğruna canlı hedef haline getirmesidir. Önemle vurgulamak gerekir ki ülkemizin kaynakları sınırlıdır ve toplumumuzun sosyo-ekonomik gelişimi

için para, zaman ve insangücü kaynaklarımızı akılcı ve ekonomik biçimde kullanmak zorundayız. Bunun için "çağ atladığı" iddia edilse de ülkemizin bu denli bilgisizlik ve savurganlığın büyük faturasını ödeyebilecek gücü yoktur. Üstelik unutmamak gerekir ki çağın toplumu bilgi toplumudur. Bu nedenle, geçerli ve güvenilir bilgilerin elde edilmesi için ayrıntıda, rasyonel ve teknik planların yapılması şarttır.

SONUÇ

Bu incelemelere göre, SHÇEK'in yürüttüğü "araştırma etkinlikleri" gerçek bir bilimsel bilgi üretimine yönelmiş bilinçli bir çaba olmaktan uzak görünmektedir. İncelenen veri toplama araçlarını Türkiye çapında kapsamlı araştırmalar için özel olarak dikkatle geliştirilmiş veri toplama araçları olarak değerlendirmek güçtür; bunlar daha ziyade çok acele olarak hazırlanmış bir ilk taslak izlenimi vermektedir. Her haliyle bu veri toplama araçlarının, araştırma konusunda yeterince deneyimli olmayan kişiler tarafından kendilerine verilen bazı direktifler doğrultusunda hazırlandığı anlaşılmaktadır. Ancak ne yazık ki bugün yürütülen uygulama bir öndeneme ya da pilot çalışma değil, büyük çaplı bir çalışmanın veri toplama sürecidir. Böylesine hatalarla dolu bir takım faaliyetleri sosyal hizmet araştırması saymak olanaksızdır.

Türkiye çapında bir araştırma çalışmasını gerçekleştirmek ayrıntıda ve dikkatli bir planlamayı gerektirir. SHÇEK gibi bir kurumun böyle bir çalışmaya girişmeden, yöntemsel sorunların üstesinden gelmek üzere, deneyimli insan gücü kaynağından,

akademik kurumlardan ve ilgili kamu kurumlarından (Özellikle DİE gibi) yararlanması beklenirdi. Böyle bir girişimde, öncelikle akademik çalışmalar yapmış sosyal hizmet uzmanları, araştırma ekibinin çekirdek kadrosunu oluşturabilirlerdi. Çünkü bilindiği gibi bilim uzmanlığı ve doktora gibi akademik çalışmalar ile bilgi ve deneyimini arttırmış sosyal hizmet uzmanları, araştırma açısından da deneyimsizlere mesleki yönetim (supervision) verebilecek düzeye erişebilmektedirler.

Çalışmanın hazırlık aşamasında SHÇEK'in, alanında ülkenin tek akademik kuruluşu olan H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ile iletişim kurması ve işbirliğine girişmemesi de büyük bir talihsizliktir. Böyle olabilseydi, herhalde sosyal hizmet hakkında yeterli bilgi, eğitim ve deneyime sahip olmayan Kurum yöneticilerinin yaklaşımlarının tersine, bu "araştırmalar" ile geçerli ve güvenilir bilgiler elde etmek mümkün olabilirdi. Kuşkusuz HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu'ndan sosyal hizmet araştırmasında "mesleki yönetim" konusunda da yararlanmak düşünülebilirdi. Nitekim, dünyada, uygulama ve eğitim kurumları, danışma, mesleki yönetim hizmetleri ve eleman yetiştirme faaliyetleri odağında çeşitli işbirliği örnekleri vermektedirler. Ancak ülkemizde özellikle son yıllarda, sosyal hizmet merkezi örgütü, HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu'nu, öğrencilerini ve nihayet mezunlarını yani doğrudan sosyal hizmet uzmanlarını, mesleki faaliyetlerden dışlamaya çalışmaktadır. Bu, ülkemizde sosyal hizmetlerin gelişimini tehlikeye atacak kadar önemli boyutlara ulaşmıştır. Kısa vadede büyük para, işgücü ve zaman kayıpları

belki şişirilen bütçe olanaklarıyla gözlerden saklanabilir ama uzun vadede bu dönemde yapılan yanlışların faturasını toplumumuz ödeyecektir.

Burada önemli bir husus, sosyal hizmetlerin müracaatçı kitlesinin nitelikleridir. Bizim müracaatçılarımız yoksullar, özürülüler, yaşlılar, korunmaya muhtaç çocuklar, yoğun sorunlar yaşayan aileler gibi yardıma ihtiyaç duyan, güçsüz gruplardır. Bunun sonucu olarak müracaatçılarımız, iktidar çevreleri, sermaye örgütleri hatta işçi örgütleri kadar kamuoyunda bir baskı unsuru olamayacak kadar zayıftırlar. Zaten işte bu noktada "sosyal devlet" kavramı gündeme gelmektedir ve bu zayıf kesimler devletin önleyici, koruyucu, tedavi edici hizmetleri kapsamına alınmaktadır. Böyle olunca, bu tür müracaatçılara ayrılan kaynakların akılcı, dikkatli ve isabetli kullanılması büyük önem taşır. Oysa "araştırma" adı altında sürdürülen bu veri toplama çalışmaları, kaynakların verimli kullanımını tehlikeye atmaktadır, bundan müracaatçılarımızın zarar göreceği ve haklarını savunamayacakları açıktır. Herhalde, "sosyal devlet" ilkesini yalnız Anayasa'mızda bırakmayıp uygulamaya aktarılmasında duyarlı kişiler, yöneticiler ve kuruluşlar bunca kaynağı hesapsızca ve bilgisizce savuran faaliyetleri durdurmaya çalışmalıdırlar. Durum, bugün için çeşitli gösterişe dayalı etkinlik ve söylevlerle kamuoyundan saklanmaya çalışılsa da son derece vahimdir. ■

Kaynaklar

Blythe, B.J. ve T. Tripodi. *Measurement in Direct Practice.*

Newbury Park: SAGE Publications, 1989.

Compton, B.R. ve B. Galaway. *Social Work Processes.* Homewood, Illionis: The Dorsey Press, 1975.

Encyclopedia of Social Work. Silver Spring, Maryland: National Association of Social Workers, 1987.

Karasar, N. *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler.* Ankara: Bilim Kitap Kirtasiye Ltd. Şti., 1986.

Kut, S. *Sosyal Hizmet Mesleği: Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri.* Ankara: 1988.

Reid, W.J. ve A.D. Smith. *Research in Social Work.* New York: Columbia University Press, 1981.

Rothman, J. "Intervention Research: Application to Runaway and Homeless Youths". *Social Work Research and Abstracts.* 25, 1: 13-18 March 1989.

Sencer, M. *Toplumbilimlerinde Yöntem.* İstanbul, Beta Basın Yayın Dağıtım A.Ş., 1989.

Skidmore, R.A. ve M.G. Thackeray. *Introduction to Social Work.* Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 1976.

Weiss, C.H. *Evaluation Research.* Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1972.

SOSYAL HİZMETLER ve ÇOCUK ESİRGEME KURUMU'NUN EVLAT EDİNME HİZMETİNE İLİŞKİN SON DÜZENLEMESİ

Prof. Dr. Nesrin KOŞAR*
Doç. Dr. Gönül ERKAN**

Evlat edinme sosyal hizmet mesleğinin önemli bir alanı olup, özellikle çocukların refahına yönelik bir hizmettir. Çeşitli nedenlerle öz ailesi yanında yetişmesi mümkün olamayan çocukların sosyal ve yasal açıdan öz ailenin yerine geçen bir başka aile tarafından yetiştirilmesini sağlayan ve böylece onlara aile yuvası ve güven veren bir hizmettir. Bu hizmet uzun yıllardan beri diğer ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de uygulama alanı bulmuştur.

Evlat edinme, ülkemizde genellikle yasal bir işlem olarak ele alınmaktadır. Ancak evlat edinme, aynı zamanda birincil bir sosyal hizmet kabul edilmekte ve yargıcın kararına dayanak oluşturacak çalışmaların, ilgili sosyal hizmet kuruluşları tarafından yapılması öngörülmektedir. Ülkemizde yalnızca

yuva ve yurtlarda bakılan korunmaya muhtaç çocukların evlat edinilmesi durumunda, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) işe dahil olmakta ve bu çocukların evlat edinilmeye uygunluğu ve hangi ailenin evlat edinebileceği konularında inceleme ve değerlendirme çalışmalarını yürütmektedir.

Evlat edinme, yasal ve sosyal açıdan çocuk ve anababa ilişkisinin kurulması gibi önemli bir beraberliği başlatır. Her iki taraf için önemli bir karardır. Bu denli önemli bir konuda karar verebilmek için taraflar hakkında ayrıntılı bilgi edinmek, evlat edinmenin çocuğun yararına olup olmadığını, ailenin de evlat edinme motivasyonunun belirlenmesi önemlidir. Aileler için çocuk özlemini gidermek arzusundan başka hiç bir motivasyon evlat edinme kararına temel olamaz(1). Bu yönde bilimsel yöntemlere dayalı değerlendirmeler yapmak mesleki bilgi ve beceri gerektiren çalışmalardır.

Diğer ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de sosyal hizmet uzmanları (SHU)'nın gerekli bilgi ve becerilere sahip olarak bu önemli çalışmada esas elemanlar olmasının önemi açıktır. Bu uzmanların dışındaki elemanların evlat edinme çalışmalarında kullanılmasının birtakım sakıncalı sonuçlar ortaya çıkaracağı muhakkaktır.

Bundan bir süre önce, SHÇEK Genel Müdürlüğü bu konuda bir yönerge hazırlamış ve buna ilişkin olarak bazı formlar geliştirmiştir.

Bu yeni çalışma sonucunda SHÇEK Genel Müdürlüğü'nün 9.10.1984 tarih ve AÇHD-13292 sayılı yazısı ile teşkilata gönderilen "Koruyucu Aile ve Uygulama Esasları" başlıklı ve evlat edinmeyi de kapsayan genelgenin kaldırılıp kaldırılmadığı konusunda bir bilgi edinilememiştir. Eleştirilebilecek birtakım hususları olmakla birlikte, yukarıda tarih ve numarası verilen genelgedeki uygulama esaslarının evlat edinme hizmet sürecindeki adımların yeterli biçimde belirlenmesi açısından korunması yararlı olacaktır.

Evlat edinme hizmetinde yeni geliştirilen ve 3.5.1990 tarihinde onaylanan "Evlat Edinme Usul ve Esaslarına Ait Yönerge" ve bu yönerge doğrultusunda hazırlanan formlar ile ilgili görüşler iki bölümde ele alınabilir:

1. Yönerge Hakkındaki Görüşler

Hazırlanan yönerge, daha önce sözü edilen 9.10.1984 tarihli koruyucu

cu aile ve evlat edinme uygulama esasları ile bir paralellik göstermektedir. Ancak yeni yönergede de önceki metinde olduğu gibi, hizmet sürecinin aşamalarının belirgin olarak yer alması uygulayıcılara daha yararlı ve yol gösterici olabilirdi. Ayrıca yönegeyle, II. maddenin ilk fıkrasında yer alan bir "evlat edinme sosyal inceleme raporu" anahattı geliştirilebilirdi. Bu anahattın bir form şeklinde düşünülmemesi gerekir.

Bu yönergede sözü edilen sosyal inceleme raporunun ev ziyaretleri yapılarak hazırlanılacağına değiştirilmiştir. Oysa kurumda yapılan mülâkatlarda da sosyal inceleme için gerekli olan bilgiler toplanır ve bunlar rapor edilir.

Yönergenin II. maddesinde hazırlanan formların görevli nezaretinde başvurular tarafından doldurulacağı hükme bağlanmıştır. Oysa formlar incelendiğinde bazı form ve soruların başvurular tarafından doldurulacak, bazılarının ise mesleki bir değerlendirme yapılacak şekilde düzenlendiği görülmektedir.

Sözü edilen görevlinin kim olduğu da yönergede belli değildir. Daha önce de vurgulandığı gibi, bu önemli hizmeti yürüten meslek elemanı SHU'dır.

Evlat edinme isteği ile Kurum'a başvuran kişilere sağlık gerekçesi olmadığı halde üç çocuk gösterilmiş olmasına rağmen çocuk verilemeyen kişilerin başvurularının iptal edilmesinin ardındaki gerekçeyi anlamakta zorluk vardır. Çocuk verile-

(*) Sosyal Hizmet Uzmanı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Öğretim Üyesi.

(**) Sosyal Hizmet Uzmanı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Öğretim Üyesi.

(1) N.G. Koşar, "Korunmaya Muhtaç Çocuklar", H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi, 5, 1:72-73, 1987.

memesi ailenin müşkülpesentliği dolayısıyla olduğu varsayıldığında, aileyle görüşülüp çocukları istememe nedenlerinin açıklığa kavuşturulması ve hatta evlat edinme kararlarını yeniden gözden geçirmelerine ve başvurudan belki de vazgeçmelerine yardımcı olunması gerekir.

Yönergedeki bazı yazım hatalarının düzeltilmesi, resmi bir metin olması yönünden yararlı olacaktır (muvaaffakat, tabiyet gibi). Aynı şekilde "sözlü mülakat" deyimini okuyanları şaşırtacak mülakatlar sanki sözü ve yazılı olmak üzere ikiye ayrılmış gibi bir izlenim yaratacaktır. Oysa mülakat, karşılıklı yüzyüze bir konuşmadır ve bu yüzden sözlü niteliğini kendi içinde taşımaktadır.

Yönergede evlatlık verilen çocuğun tüm işlemleri bittikten sonra Vak'a Kapatma Bilgi Formu'nun hazırlanılacağına değinilmektedir. Vak'a kapama raporu, toplanan bilgilerin kısa bir özetini veren ve esas ağırlığı değerlendirme ve sonuca tanıyan bir rapor türü olduğu için bilgi formu şeklinde adlandırılması da uygun düşmemektedir.

2. Formlar Hakkındaki Görüşler

Formlar, tüm diğer sosyal hizmet uygulamalarında olduğu gibi evlat edinme çalışmasında da kullanılan araçlardır. Bu formların bir kısmını başvuranlar kendileri doldurabilir. Diğer bir bölümü ise SHU tarafından başvuranlara soru yönelterek doldu-

rulur. Formlarda alınan bilgiler genellikle ad-soyad, doğum tarihi, öğrenim ve meslek durumu, konut durumu, sağlık durumu, ekonomik durumu, adres gibi genel nitelikleri belirten bilgilerdir.

Başvuranlar hakkında bunlar dışında da evlat edinme kararına yardımcı olacak bilgileri toplamak gereklidir. Bu bilgiler ise soru-cevap şeklinde alınma yerine, daha önce de vurgulandığı gibi mesleki bilgi ve beceri ile yapılan mülakatlarda sağlanır. Bu bilgiler, mülakat sürecinin doğal seyri içinde gereken ve uygun zamanda elde edilir. Örneğin, evlat edinecek ailenin çocuktan gelecekle ilgili beklentileri mülakatlar sırasında yeri geldiğinde tartışılacak bir konudur. Yine bu bilgiler, mülakat yanında gözlemlerle edinilen bilgileri de kapsar.

Özetle, bu bilgileri almanın sırası ve ortamı SHU'nun mesleki takdirine kalmıştır. Uzmanın yeterli bilgiyi bir tek mülakat ile toplaması söz konusu değildir. Karara dayanak olacak veriler, böylece formlar ve gerekli sayıda mülakat yapılarak elde edilmiş olur. Bu bilgiler çalışma sonunda yapılacak ve karara temel olacak sosyal inceleme ve değerlendirme raporunda belli başlıklar altında (anahat) toplanır ve bu verilere dayalı mesleki değerlendirme yapılır.

Oysa yeni hazırlanan formlar incelendiğinde mülakatlar aracılığı ile ve zamanı, yeri geldiğinde elde edilmesi zorunlu olan birçok bilginin formlar aracılığı ile belli bir sıra iz-

leyerek alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Form ve anahat düzeni, bu çalışmada karıştırılmıştır.

Kısaca formların düzenlenmesi mesleki çalışma sürecine, kayıt ve dosyalama sistemlerine uygun değildir. Bu formların maddelerinin bir bölümünün formlarda yer alması gerekirken, diğer önemli bir bölümü mülakatlar sonunda yazılacak sosyal inceleme ve değerlendirme raporunun anahatlarının içinde daha ayrıntılı bir biçimde yer almalıdır (2).

Mülakatlar sırasında değerlendirmeye temel oluşturacak bilgilerde karşılıklı tartışma, açıklama ve yorumlamaya dayalı daha ayrıntılı bilgi edinilmesi söz konusudur. Bu konularda form aracılığıyla soru-cevap şeklinde yeterli bilgi sağlanması mümkün değildir.

Formlardaki bazı maddeler de bir araştırmanın anket formuna uygun biçimde düzenlenmiştir ki, böyle bir çalışmada kullanılması şekil yönünden hatalıdır.

Bunun yanı sıra, "evet" ya da "hayır" diye cevap alınabilecek bazı sorulara, cevaplandırılması için birkaç noktalı satır ayrılmıştır. "Eşlerin çocukları olmuş mudur?" gibi.

Formların çoğunda sıklıkla göze

çarpan bu durumlara değindikten sonra her forma ilişkin olarak dikkat çeken diğer hususlar aşağıda sırasıyla verilmiştir:

Form I ve II: Bu formların evlat edinecek ana-baba adayının başvuru formu niteliğinde olduğu görülmektedir. O bakımdan ana-baba adayı hakkında genel bilgileri içerecek bir biçimde düzenlenmesi gerekir. Bu formlarda genel bilgileri içeren sorulardan sonra adayların hobileri ve boş zamanlarını nasıl değerlendirdiği sorularına geçilmiştir (Soru 10 ve 11). Her iki formdaki bu iki soru ilk başvuru sırasında alınması gerekli bilgiler olarak mütalâa edilemez. Adayları tanımak açısından hobileri ve boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerine ilişkin sorular, —eğer form aracılığı ile elde edilmek isteniyorsa— kültürel durumla ilgili VIII. formda yer alabilirdi.

İlk başvuru formu olması açısından iş adresi gibi ev adresinin de bu formlarda yer alması daha uygundur. Ayrıca neden evlat edinmek istediklerine ilişkin bir sorunun da ilk başvuru anında sorulmasında yarar vardır. Doğal olarak bu soruya adayların vereceği ve forma geçirilen ilk cevapla yetinilmeyecek ve mülakatlara, geçildiğinde bu konu derinlemesine tartışılacaktır.

Form III: Evlat edinecek aile hakkındaki bilgilerin toplanacağı

(2) H. Gordon. *Principles of Social Case Recording*. Newyork: Columbia Press, 1961.

N.G. Koşar. "Sosyal Kişisel Çalışmada Vak'a Kayıtları," H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi. 5, 1:35-48, 1987.

bu formda, 7. sorudan başlayarak ana-baba adayının beş yakını (akrabaları) ile iş çevresinden beş arkadaşlarının adı ve soyadı, ev ve iş adresleri, telefon numaraları gibi bilgiler alınmaktadır. Bu isimlerin ana-baba adayı hakkında bilgi ve görüş almak üzere tavsiye (referans) kaynağı olarak istendiği anlaşılmaktadır. Daha sonra imza, tarih ve mühürlü olarak, ana-baba adayının işyeri amiri ve mahalle muhtarının ad ve soyadı, ev ve iş adresi, telefon numarası ve görüşlerinin yazılacağı bölümler gelmektedir. Daire soruşturması bölümünde ise mahallede aileye en yakın okul müdürü, mahallenin imamı, aileyi tanıyan en az beş esnaf ve aileyi tanıyan üç komşusu olmak üzere, en az on kişiden gizlilik kaydıyla soruşturma yapılması ve tutanaklarının dosyaya ilavesi öngörülmektedir. Ayrıca, adli sicil raporu ve gizli polis soruşturması şart koşulmaktadır.

Tüm bunlara ilişkin olarak şu noktalara değinmekte yarar vardır:

— Ailenin yakınları ve iş arkadaşlarından beş kişinin adı ve soyadı vb. istendiği halde bunlardan aile hakkında görüş alınıp alınmayacağı belli değildir. Çünkü diğerlerinde olduğu gibi bu kişilerin görüşlerinin alınacağına dair bir açıklama yoktur. Yönergede de bu konuda bir açıklamaya gidilmemiştir.

Yalnızca işyeri amiri ve mahalle muhtarının imzalayacağı kısımlarda görüşlerinin yazılacağı

bölümler vardır. Ancak kendilerinden istenen görüşün hangi konuda olduğu; adaylar hakkında genel bilgi mi istendiği yoksa evlat edinmele-ri hakkındaki düşüncelerinin mi alınacağı ya da her iki konuda bilgilerin mi sorulacağı belli değildir.

— Görüşlerine başvurulacak ya da başvurulacağı sanılan kişilerin bazıları imza ve mühürleri ile birlikte bu formda yer alırken, diğer bir bölümünün ayrı tutanaklar halinde dosyaya ekleneceği anlaşılmaktadır. Bu iki farklı uygulamanın nedenini anlamakta güçlük çekilmiştir. Adaylara yönelik soruların bulunduğu bir formda işyeri amirinin ve muhtarın dolduracağı yerlerin bulunması en azından form tekniği açısından hatalıdır. Kaynak kişilerle ilgili bütün materyalin ayrı tutanaklar halinde dosyaya eklenmesinde yarar vardır. Ayrıca işyeri amiri ve muhtarın görüşlerini adayın kendisinin temin etmesinin istenip istenmediği de ne formlarda ne de yönergede açık değildir.

— Hesap edildiğinde aile hakkında görüş toplamak ve soruşturma yapmak üzere yirmiden fazla resmi ve gayr-ı resmi makam ve kişiye başvurulmaktadır. Çocuğun verileceği aile hakkında çok yönlü ve ayrıntılı görüş almak üzere pek çok kimseye başvurma çabasına düşüldüğü anlaşılmaktadır. Ancak burada kişilerin özel hayatlarının ve özel isteklerinin bu kadar yayılmasının getireceği sakıncalar ortadadır.

Diğer ülkelerin uygulamalarında adli soruşturmanın dışında genellikle

le ailenin vereceği ikisi akraba olmak üzere beş kişiye tavsiye için başvurulması yeterli görülmektedir. Burada, aileyi tanıyan birçok kişi ile görüşmek yerine, ailenin izni ve bilgisi dahilinde çok daha az sayıda kişiye başvurmak ve SHU'nun mesleki bilgi donanımı ve becerisi ile yapacağı yeterli sayıdaki mülakatların aileyi tanımada, evlat edinmeye uygunluğunu belirlemede çok daha etkin olacağı kabul edilmektedir.

— Ailelerden ad ve soyadları istenmeyen esnaf ve komşular kapı kapı dolaşılıp bilgi toplanacaksa bu, evlat edinecek aileler tarafından tehdit edici bir durum olarak algılanabilir. Ayrıca, ailelerin izni olmadan yapılacak bu görüşmeler mesleki uygulamalarda başvurulacak bir usul değildir.

Soruşturma için seçilen bu kişilerin gizlilik ilkesine ne derece uyabilecekleri de tartışma konusudur. Bazı aileler en azından belli bir süre, evlat edinmek için başvuruda bulunduklarını bazı kişilerden gizli tutmayı yeğlemekte ve işlemlerin bitiminde durumu açıklamayı uygun görmemektedirler. Çünkü bazı mahallelerde o ailenin evlat edinme isteği herkes tarafından konuşulan bir konu haline gelmekte ve özellikle başvurunun reddedilmesi ve sonuçlanmaması durumunda aile bu çevrede kendini rahatsız hissetmektedir.

— Aile hakkında soruşturma yapılacak bir kaynak mahalledeki okulun müdürüdür. Evlat edinme

koşulları arasında çocuksuz olmak aranırken, aileyi bir okul müdüründen soruşturmanın yararı anlaşılamamıştır. Okulla ilişkisi olmayan bir aileyi müdürün tanıması son derece zayıf bir ihtimaldir.

Aile hakkında bilgi alınacak bir diğer kişi de mahallenin imamıdır. Özellikle büyük kentlerde "cemaat tipi" bir yaşam sözkonusu olmadığı için imamın da, ailenin camiye giden üyeleri olsa bile, aileyi tanıması mümkün olmayabilir.

Mahalle muhtarının da büyük kentlerin mahallelerinde yaşayan aileler hakkında ne dereceye kadar bilgi sahibi olduğu tartışma konusudur.

Aileyi tanımayan bu kişilerden bilgi istenmesi, bu kişileri aile hakkında soruşturma yapmaya, başka kişilerden bilgi toplamaya yöneltecektir ki, bu da aile hakkında bilgi derleme konusunda görevli ve ehil olmamaları nedeniyle sakıncalı durumlar doğurabilecektir.

Form IV: Çocuk hakkında bilgilerin toplanacağı bu formda, çocuğu evlatlık olarak verecek öz anneye ölü doğum, kürtaj ve düşük yapıp yapmadığına ilişkin soruların sorulması ve normal doğum dışındaki müdahalelerde neler hissettiğinin öğrenilmesinin ne için istendiği açık değildir. Eğer bu bilgiler özanneye yardım açısından isteniyorsa bu bilgilerin de form sorusu yerine mülâkatlarda gerekiyorsa ve yeri gel-diğinde tartışılacak ve elde edilecek bilgiler olduğu unutulmamalıdır.

Form V: Sosyal durumla ilgili bu formdaki soruların (son soru hariç) hemen hepsi, evlat edinecek ailenin oturdukları evin fiziksel koşullarını belirlemeye yönelik sorulardan oluşmuştur. Böylece formun başlığı ile içeriği uygunluk göstermemektedir.

Form VI: Ailenin psikolojik durumuna ilişkin soruların yer aldığı bu formda da bazı aksaklıklar dikkati çekmektedir.

Eşlerin birbirlerine karşı sevgi ve saygısı, eşlerden birinin aşırı otoriterliği vb. gibi sorulara alınan cevapların forma geçirilmesi yetersiz bir değerlendirmeye yol açacaktır. Oysa bu gibi konuların, yine yeri geldiğinde mülâkatlarda konu edilmesi ve gözlemlerle zenginleştirilmesi ve böylece daha geçerli ve ayrıntılı bilgi sağlanması ve kaydedilmesi zorunludur.

Aile büyükleri, akraba ve komşuların müdahalesinin sorulup cevabın forma kaydedilmesi, yine eksik ve yetersiz bilgi derlenmesi sonucunu verecektir. Ayrıca "müdahale" sözcüğünün burada ne anlamda kullanıldığı da belirsizdir.

Aynı şekilde evlilik özgeçmişi ve karı-koca ilişkileri form yerine mülâkatlar sırasında alınacak ve sosyal inceleme ve değerlendirme raporunun anahattının ilgili bölümlerinde daha derinlemesine ve dinamik bir biçimde işlenip değerlendirilecek bilgilerdir.

Bu formda ailenin kötü alışkanlıkları (içki, kumar,

uyuşturucu madde)'nin türü ve sıklığı öğrenilmek istenmiştir. Yukarıda belirtilen bu maddelerin ne sıklıkta kullanıldığı sorulurken, nerede kullanıldığı da aynı seçenekler içinde yer almıştır. Zaman zaman; aile toplantılarında gibi. "Sosyal içki" denilen ve arasına aile toplantılarında ve eğlence yerlerinde belirli miktarda alınan içki için kötü alışkanlık deyimi kullanılmamaktadır.

Bu formda eşler arasındaki sosyal, ekonomik ve kültürel farklar deyip, bu ifadelerin yanına parantez açılan 7. soru da anlam ve teknik yönden, aynı şekilde hatalıdır. Ayrıca sosyal, kültürel ve ekonomik farkların da psikolojik durumla ilgili bu formda yer alması uygun değildir. Üstelik o parantez içinde ne işaret konulacağı ve bu işaretin de ne anlama geleceği kestirilememektedir.

Form VII: Eğitim-Öğretim durumu ile ilgili soruları kapsayan bu formda, "Çocuklarınız için dini eğitimin gerekliliğine inanıyor musunuz?" şeklinde formüle edilen bir soru yer almış bulunmaktadır. Ailenin sosyo-kültürel bir kurum olan dine ilişkin değer yargıları ve görüşleri ailenin özelliklerini görme açısından mülâkatlar sırasında elde edilebilecek bilgilerdir. Söz konusu bilgiler, bir bütün içinde aileyi tanımak açısından alınır ve ailenin son değerlendirmesinde bu bilgilere diğer veriler yanında gereği kadar ağırlık verilir. Bu yöndeki sorulara verilen cevapların ailenin uygunluğu konusunda tek bir kıstas sayılmasından kaçınmak gerekir.

İnsanların kendine ve çevresine zarar vermeyecek bir ahlâk görüşü geliştirmelerinde ve iç kontrollerini sağlamada din dışı başka faktörlerin de önemli rol oynadığı unutulmamalıdır. Dini eğitim herkes tarafından farklı algılanacağı ve herkesin ihtiyacına göre değişeceğinden toplumun farklı kesimlerinde vicdana kalmış bu konunun farklı değerlendirileceği de gözardı edilmemelidir.

Ayrıca Türk Medeni Kanunu ana-babanın velayet hakkı çerçevesinde çocuğuna istediğini dini eğitimi vermesi ve hatta isterse hiç bir dini eğitim vermeyebileceği yönündedir (3).

Yukarıda sözü edilen soruya aileler aksi bir görüş belirttikleri takdirde gerçek duygu ve düşüncelerini öğrenmek mümkün olamayacaktır. Sırf evlat edinmek için soruya "evet" denileceği ihtimali ve ailelerin gerçek duygu ve düşüncelerini saklayacakları da gözden kaçırılmamalıdır.

Evlat edinmede dinin önem taşıdığı durum, ailenin farklı dinden bir çocuğu evlat edinmek istediği zaman çocuğun dinine saygılı olmasıdır. Bu konu 1986 tarihli Ulusal ve Uluslararası Evlat Edinme ve Koruyucu Aileye Atıf Yapan Çocuk Refahı ve Korunmasına İlişkin Sosyal

ve Yasal Prensipler Deklerasyonu'nun 24. maddesinde de öngörülmektedir(4):

Çocukların Evlat Edinilmesi Hakkında Avrupa Sözleşmesi de aynı paraleldedir.

Form VIII: Kültürel duruma ilişkin soruları kapsayan bu form, sanki kitle haberleşme araçları konusunda yapılan bir araştırmanın anket soruları gibi hazırlanmıştır. Bu denli bir ayrıntının aileyi ne kadar ilgilendireceği ve ayrıca SHU'nun aileyi evlat edinme açısından değerlendirmesinde ne ölçüde gerekli olduğu tartışılabilir.

Bu formda son iki sorunun ise daha değişik bir nitelik taşıdığı dikkat çekmektedir:

Üç maddeli bir ölçekle yaşlı kişilere karşı ana-baba adayının tutumu belirlenmeye çalışılmıştır. Evlat edinecek ana-babanın çocukta neler bekleyebilecekleri konusunda fikir edinmek üzere sorulduğu sanılan bu soru yerine, mülâkatlarda, evlat edinecek olanların yaşlılıkları sırasında çocukta beklentileri ve kendilerinin çocuğa ne verebileceklerinin tartışılması daha geçerli olacaktır.

Diğer bir soru, ana-baba adayına "Sizce kişinin Allah'a ve bir dine inanması şart mıdır?" şeklinde soru-

(3) A.N. İnan. *Çocuk Hukuku*. İstanbul: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları No: 3, 1968.

(4) U.N., Declaration on Social and Legal Principles relating to the Protection and Welfare of Children, with Special Reference to Foster Placement and Adoption Nationally and Internationally, *Human Rights, a Compilation of International Instruments as at 1 September 1989*, U.N. Publication, Sales No: E - 88, XIV, 1, pp. 373-377.

lan yüklü sorudur. Dini inançlar gibi kültürümüzde "Allah ile kul" arasında sayılan bir konuda görüşünü açıklaması yönünde böylesine bir soru kişi üzerinde manevi bir baskı oluşturacaktır. Herkesin kendi vicdan ve inancına kalmış bu konuda kişinin cevap vermesini istemek, insan haklarına saygıyı bir bakıma gözardı etme anlamındadır. Böyle bir soruyu sormak, evrensel insan haklarına paralel etik ve değerlere dayalı sosyal hizmet mesleği mensuplarını fazlasıyla rahatsız edecektir.

Form IX: Ekonomik durumla ilgili bu form, somut bilgi derlemesi açısından uygun bir araç olarak geliştirilmiştir. Ancak 7. soruda ailede kalan daimi ve geçici dost ve akraba sayısı sorulmakta, aynı bilgi III no'lu formun 2. sorusunda zaten alınmış bulunmaktadır.

Sonuç olarak şu noktalara değinmekte yarar vardır:

— Bu formlardaki evlat edinme ile bağlantısı kurulabilecek birçok soru karşılığında elde edilmesi öngörülen bilgiler, SHU'nun yapacağı mülakatlar sırasında sahip olunan bilgi ve beceri ile yeri geldiğinde elde edilebilecek bilgilerdir. Formlarda yalnızca genel bilgi niteliğinde bilgilerin derlenmesi söz konusudur.

— SHU'nun yapacağı mülakatlar ve genel bilgi derleyen formlar aracılığıyla evlat edinme kararına dayanak olacak veriler elde edildikten sonra yazılacak sosyal inceleme raporunun neler içereceğini gösterecek bir anahattın hazırlanması mesleki bir standart getirmesi bakımından yararlıdır. Sosyal inceleme raporunun anahattı sistematik olarak bu bilgilerin belli başlıklar altında toplanmasını ve bilimsel olarak daha dinamik ve derinlemesine değerlendirilmesini sağlayacaktır.

— SHÇEK Genel Müdürlüğü'nün hazırlamış olduğu formların gözden geçirilerek, uygulamaya yeni bir düzenleme getirilmesi hizmetin bilimsel, mesleki bir biçimde uygulanabilmesi açısından gerekli görülmektedir.

— Genel bilgileri içerecek formlarla sözü edilen rapor anahattı yeniden düzenlendikten sonra, kullarılarının nasıl olacağına ilişkin gerekli açıklamaların yönergede yer alması ve böylece uygulamaların standarda bağlanması önemlidir.

Evlat edinilecek çocuk, evlat edinecek aile ve hatta özaile için hayati önemi olan bu hizmetin taraflara en yararlı olacak bir biçimde sunulabilmesi dileğimizdir. ■

* ————— *

EVİLİK ÇATIŞMALARI ve BOŞANMA

Dr. Çiğdem ARIKAN*

Gelişmiş veya gelişmekte olan tüm ülkelerde evliliklerin sürmesi temel toplumsal normlardan biridir. Aile kurumunun gücü, evlilik birliğinin sağlığına bağlıdır. Evliliğin işleyişi ise genel toplum sağlığını olumlu veya olumsuz biçimde etkilemektedir. Paylaşma ve dayanışmaya dayalı evlilikler daha huzurlu, verimli ve mutlu yetişkinler ve sağlıklı bir toplum demektir. Buna karşılık dayanışma, paylaşma ve dostça bir iletişim yerine taraflar arasında sağlıklı, katı bir iletişimin var olduğu eşlerin birbirine dostça yaklaşmaları yerine savunucu veya saldırgan bir tutum içine girdikleri; hatta bazen sözel veya fiziksel istismarın görüldüğü evlilikler sonuçta toplum sağlığını da bozacak niteliğe sahip olmaktadır.

Evlilikte geçimsizlik ortaya çıktığında eşler kısa veya uzun süre ilişkilerindeki aksaklığı algılayabilirler. Öte yandan, algılasalar bile bilinçli veya bilinçsiz olarak bu gerçekten kaçabilirler. Eşlerin geçimsizlik

öncesi ilişkilerinin niteliği, kişilik özellikleri, iletişim kalıpları, sosyal destek sistemlerinin (akraba ve arkadaş desteği) niteliği, geçimsizliğin niteliği sorunun boyutlarını belirlemektedir. Geçimsizlik ortaya çıkmadan önce de dostluğa, dayanışmaya dayalı olmayan bir ilişki, saldırgan, kuşkucu vb. özellikler, savunucu bir iletişim, gerek geçimsizlik öncesi, gerekse geçimsizlik ortaya çıktığında eşlerin akraba ve arkadaşlarından ne ölçüde destek gördükleri; bu desteğin maddi veya duygusal boyutta oluşu, geçimsizliğin kaynağı (örn. maddi sıkıntı, alkol, kumar tutkusu, evlilik dışı ilişki vb.) genel olarak evlilik ilişkisinin kaderini belirlemektedir. Öte yandan eşlerin geçimsizlik karşısında hoşgörü düzeyleri, uyum kapasiteleri, kullandıkları savunma mekanizmalarının niteliği de bu boyutta etkilidir. Engellemeler karşısında hoşgörü düzeyi düşük olan, değişik koşullara uyum sağlamakta zorlanan, sorunun oluşumunda kendi payını ve yetersizliklerini görmezden gelip suçu karşındakine yüklemek isteyen, sorun çözme becerileri gelişmemiş veya yetersiz olan bireyler evlilikte yaşadıkları sorunları da kolay kolay göğüsleyemezler.

(*) Sosyal Hizmet Uzmanı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Araştırma Görevlisi.

Duygusal, sosyal ve cinsel bağları içeren evlilik, heriki tarafın da sorumluluklarının eşit dağılımını gerektirmektedir. Bu dağılımda bir dengesizlik olduğunda evlilik dengesi bozulmaktadır. Evlilik dengesi bozulduğunda, çoğu kez bu denge eşlerin bireysel veya ortak çabalarının yanı sıra akraba ve arkadaşların desteği, ya da mesleki müdahalelerle yeniden kurulabilmektedir. Ancak tüm çabalar olumlu sonuç vermiyorsa ve geçimsizlik aile üyeleri üzerinde düzeltilmesi olanaksız yıkımlara yol açıyorsa boşanma bir çözüm yolu olarak kabul edilmektedir. Kuşkusuz çeşitli nedenlerle aksayan bir evlilik ilişkisinde hemen boşanma olasılığı gündeme gelmemektedir. Ruhen sağlıklı olan hiç kimsenin boşanmak üzere evlenmeyeceği düşünülecek olursa; ancak evlilikteki aksaklıkları düzeltmek yönündeki tüm çabalar sonuç vermediğinde boşanmanın sağlıklı bir çözüm olabileceği gözönünde tutulmalıdır. "Her ne pahasına olursa olsun kurulan bir evlilik ölene dek sürmelidir" anlayışı ancak Ortaçağın katı inançlarına uygun düşer. Evlilik eşlerin, çocukların ve toplumun huzuru, mutluluğu ve sağlığı korunabiliyorsa sürmeli; hem bireysel hem de mesleki tüm çabalara karşın sorunlar giderek büyüyorsa mutlaka "aile saadetini" yeniden oluşturmak uğrunda insana ve topluma karşı sorumluluktan vazgeçilmemelidir. Dolayısıyla boşanmanın her ne pahasına olursa olsun önlenmesi yerine toplum da eşleri boşanmaya dek götürebilen geçimsizlik nedenlerinin henüz evlilik ilişkisi içinde saptan-

ması ve sorunların aşılmasına çalışılması, ancak sorunlar hiçbir biçimde aşılamayacaksa ve taraflardan birinin "kayıtsız şartsız" fedakârlığı sonucu örtbas edilecekse bu noktada boşanma olasılığı dikkatle değerlendirilmelidir. Öte yandan boşanmayı "toplumdaki manevi ve ahlâki değerlerin yozlaşması"na bağlayan görüşler de en hafif ifadeyle yüzeysel kalmaktadır. Bu tür görüşler hem sosyal sorunlara "at gözlüğü"yle bakılması hem de tüm boşananların ve onların yakınlarının toplum tarafından damgalanması tehlikesine yolaçmaktadır. Üstelik bu tür yaklaşımlar "deve kuşu" misali sorunlardan kaçmak anlamına gelmektedir.

Tüm sosyal sorunlarda olduğu gibi, evlilik çatışmaları ve boşanmalar konusunda gerçek anlamda profesyonel bir yaklaşım koruyucu ve tedavi edici olmak üzere iki temel boyutu içermelidir:

1. Boşanmaların ortaya çıkmasını önleyici tedbirler almak (koruyucu boyut). Toplumda boşanmalar açısından risk taşıyan çeşitli grupların, özellikle alt SED'de olanların, ergenlik çağında evlenenlerin, alkol-kumar tutkusu olanların vb. taranması; bu gruplara yönelik hizmetlerin (evlilik ve aile danışmanlığı, aile planlaması, mesleki beceri kursları vb.) geliştirilmesi gereklidir. Bu tür hizmetlerin tüm ülke nüfusuna yaygınlaştırılması da yarar sağlayacaktır.

Genel olarak, koruyucu hizmetler sağlıklı bir aile ve evlilik yaşamı için gereken aile hayatı

eğitim programlarının (eş seçimi, evlilikte sağlıklı ilişkiler vb.) yanı sıra, aileyi güçlendirici, eş ve çocukların yaşamını zenginleştirici, aile üyeleri arasındaki gerginlikleri hafifletici, tüm aile üyelerinin katılabileceği özellikle alt SED'deki ailelere yönelik çeşitli boş zamanları değerlendirme etkinliklerinin (spor karşılaşmaları, çeşitli yarışmalar, temsiller, konserler, piknikler vb.) düzenlenmesini kapsamaktadır. Bu etkinlikler kitle iletişim araçlarından; gönüllü kişi ve kuruluşlardan yararlanmayı da gerektirmektedir. Ayrıca toplumda evlilikler açısından potansiyel tehlike olan işsizlik, alkolizm, eşcinsellik gibi sorunların giderilmesi yönündeki politikalara öncelik ve hız verilmelidir.

2. Boşanma gerçekleştikten sonra tedavi edici etkinlikler düzenlemek (tedavi edici boyut): Boşanma, tüm çabalara karşın kaçınılmazsa, gerçekleştikten sonra gerek tarafların gerekse

çocukların psiko-sosyal ve ekonomik sorunlarının aşılması yönünde etkinlik gösterilmelidir. Bu etkinlikler yine mesleki beceri kazandırma, işe yöneltme kursları, birey ve grup psikoterapileri, sosyal kişisel çalışma ve sosyal grup çalışması vb. şeklinde özetlenebilir. Çocukların boşanmayla bağlantılı çeşitli sorunlarının (okuldan kaçma, derslerde başarısızlık, içe kapanma vb.) yanı sıra boşanmış yetişkinin özellikle kadının maddi sıkıntı, geleceğin belirsizliğine ilişkin kaygı, başarısızlık duygusu gibi sorunlarının aşılmasında rehberlik edici, destekleyici etkinliklerin önemi çok büyüktür.

Boşanan kişileri damgalamak, boşanmadan ötürü mutlaka bir tarafın suçlu olduğunu düşünmek, her boşanmanın çocuklar üzerinde yıkıma yol açtığını savunmak yerine yukarıda kısaca değinilen iki boyutu gözardı etmeden hizmetlerin planlanması yararlı olacaktır.

SOSYAL HİZMET

*Sosyal Hizmet Uzmanı
derginini yaşatmak için
bağışta bulun.*

KAMUOYUNA DUYURU

Ülkemizde ve özellikle tüm eğitim kurumlarımızda ATATÜRK devrimlerine, lâiklik ve demokrasiye aykırı uygulamalara karşı olduğumuzu kamuoyuna saygılarımızla duyururuz.

**H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu
Öğretim Üyeleri ve Yardımcıları**

16 Kasım 1990 tarihinde Milliyet Gazetesinde yayınlanmıştır.

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği;

Yönetim Kurulu Başkanlığı'na

Derneğinizin tüzüğünü inceledim. Tüzükte belirtilen hususları kabul ediyor ve amaçların gerçekleşmesine katkıda bulunmak istiyorum. Dernekler Kanunu'na göre üye olmamda herhangi bir sakınca yoktur. Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu ve giriş için 20.000.- TL. yıllık olarak TL. aidat ödemeyi taahhüt eder, üyeliğe kabulümü arz ederim.

/ /1991

(Adı, Soyadı, İmza)

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yönetim Kurulunun / /199... tarih ve sayılı kararı ile üyeliğe kabulü uygun görülmüştür.

Yazışma Adresi:

S.H. Uzmanları Derneği Fevzi Çakmak 2. Sok. 31/19 Yenışehir/ANKARA

Üye Olmak İçin:

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, Vakıflar Bankası Keçiören Şubesi 40-40010-3

[illegible]

Sosyal Hizmet Uzmanı

sosyal hizmet uzmanları

derneğine üye ol

SOSYAL HİZMET

dergini yaşatmak için

BAĞIŞTA BULUN

Abone ve Üye olmak için:

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği
Vakıflar Bankası Keçiören Şubesi 40-40010-3

Yazışma Adresi:

S.H.U. Derneği Fezvi Çakmak 2. Sok. 31/19
Yenişehir/ANKARA